

САДЫ ЦВІТУЦЬ

Памяць — скарб багаццяў скрытых,
Паспрабуй разварушы,—
Гулка рэха дзён пражытых
Вырываецца з душы.

Андрэй Александровіч

Сады цвітуць!

І ў вёсцы, і далёка за
вёскай — на дзесяткі кіла-
метраў — успеніў зялёны
май купчастыя прысады.

Сады цвітуць!

Здалёк тая квецень бе-
ласнежная, а зблізку — бы
падрумяненая, кволая і та-
кая чыстая, што боязна да-
крануцца.

Сады цвітуць!

Хто пасадзіў вас, любоўна выгадаваў? Хто?.. Да-
зволь пакланіцца табе, дарагі чалавек...

1

У Агарэвічах сям'я Скарагодаў была самая бедная.
Улетку — бацвінне, а зімой — мякіна. Пра іншы пры-
варак і гаворкі не вялося. Звыкліся з гэтым у сям'і,
змірыліся і бацькі, і дзеці. Усё роўна як і трэба так.

Хутка растуць дзеці. Бедавала маці: адну і тую
ж адзежыну па тры разы нітаваць даводзілася. Нача-
мі карпела яна каля лучыны, сляпіла вочы — усё ні-

тавала, нітавала. А потым латала. І асабліва хлопцам. На іх як гарэла ўсё. Часам на портках жывога месца не заставалася — адны латкі.

Калі падрос меншы, Мікітка, маці сказала:

— Будзеш краўцом, сыноч. Абшываць людзей будзеш...

Ва ўсім родзе Скарагодаў не было аніводнага краўца, і маці, наймічка вясковай пані Свяжынскай, радавалася, што, можа, хоць гэты прыдбае якое рамяство, абжывецца крыху — як-ніяк спецыяльнасць будзе мець у руках. Ды якую!.. Іншы раз ёй нават мроілася, што сын стане выдатным краўцом, вядомым на ўсё наваколле, і яго кожную зіму будуць запрашаць у далёкія вёскі, на хутары шыць палешукам кажухі ды паддзёўкі, самую складаную па тым часе сялянскую вопратку.

І Мікітку аддалі вучыцца да краўца. Але праз тыдзень ён уцёк ад Моўшы, свайго мнагадзетнага настаўніка, і катэгарычна заявіў:

— Не хачу быць краўцом. Не ўпадабалася мне гэта...

Маці, разгубленая і стомленая, паглядзела на чарэжнік.

— Я табе пакажу, неслух, — замітусілася яна, шукаючы ў кутку ля дзвярэй пугаўё. — Я табе так упадабаю, што бацьку роднага не пазнаеш...

Хто ведае, мо і сапраўды Мікіце Скарагоду прыйшлося б абшываць людзей, калі б не бацька, які ў гэты час з'явіўся на парозе і сказаў, як адсек:

— Адчапіся ад хлопца, смала... Да сахі прыстаўлю. Там яго месца.

2

За маёнткам Свяжынскага, адразу ж за сядзібай, рос вялікі панскі сад. Кожную вясну хораша расцвіталі там дрэвы. Вясковыя хлапчукі здалёк любаваліся

іх чароўнай прыгажосцю, бо ва ўсёй вёсцы больш нідзе не было аніводнага пладовага дрэўца. Блізка падыходзіць баяліся, бо, чаго добрага, угледзяць эканом ці панскія вартаўнікі, тады не здабраваць, зацкуюць сабакамі або пачастуюць такім падзатыльнікам, што ўваччу пацямнее.

А ўвосень да саду зусім няможна было падысці. Нават з-за канавы, за паўвярсты ад саду, падзівіцца на падрумяненыя асеннімі халадамі антонаўкі, што згіналі галіны да самай зямлі, было гэтак жа небяспечна, як скажам, не зняць шапку перад яснавяльможнымі панам ці паняй.

Непадалёк ад маёнтка, побач з садам, было і яшчэ адно прывабнае месца, якое цікавіла агарэвіцкіх хлапчукоў не менш, чым гэты пракляты сад з яго бяссоннымі вартаўнікамі і падобнымі на ваўкоў сабакамі. Сажалкі! Дзве вялікія сажалкі з залацістымі карпамі! Часта Мікітка разам з сябрукамі цэлымі гадзінамі назіраў з кустоў, як прагульваецца ў зеленаватай вадзе залатая рыбка.

Аднойчы, калі галоўкі дзяцей звісалі над вадой, ззаду пачуўся сярдзіты голас пана. Уцякаць было некуды. Скінуўшы шапкі, дзеці моўчкі чакалі прысуду. Пан доўга крычаў на іх, тупаў нагамі, а потым па аднаму, як шчанюкоў, усіх пакідаў у ваду. Аднекуль з'явілася пані і залілася такім гучным смехам, што было чуваць на ўсю вёску. Тоненькім пальцам яна паманіла хлапчукоў да сябе. Мокрыя, дрыжачыя ад страху і холаду дзеці туліліся адно да другога, разглядаючы свае босыя, пабітыя цыпкамі ногі. Цяпер Мікітка чуў басавіты смех пана — го! го! го! — І бачыў яго бліскучыя боты — высокія, аж да самых кален.

— Ту нельга пшыходзіць, — тлумачыла Свяжынская і ледзьве не качалася са смеху.

— А мы не лавілі рыбку, — асмеліўся адзін з

хлапчукоў і тут жа змоўк, атрымаўшы ад пана ладнага выспятка ніжэй паясніцы.

І раптам пані «расчулілася», выняла з маленькага кошыка, які трымала ў руках, некалькі яблык-ападак, пачала раздаваць дзецям. Мікітка стаяў крайнім злева, і яму не хапіла панскай «ласкі». Спачатку дзіцячае сэрца балюча зашчымела ад крыўды — вельмі ж хацелася яблык пакаштаваць, — а потым акамянела. Нават калі па дарозе дамоў адзін з дружбакоў прапанаваў яму палавіну свайго яблыка, хлопчык адмовіўся. На душы зрабілася моташна, прыкра, і ён сплюнуў.

А ноччу яму сніліся сады. Вялікія, да самага небасхілу.

3

Ці збылася твая мара, Мікіта Сямёнавіч, якую ты затаіў у той памятны для дзіцячага сэрца дзень, калі пані Свяжынская пашкадавала для цябе чарвівага яблыка? «Вось вырасту вялікі, — марыў ты, — і пасаджу сад. Будуць у ім і яблыкі, і грушы, і слівы. Лепшыя, чым у Свяжынскіх. Абавязкова лепшыя! І ніколі ў жыцці не буду шкадаваць яблык для дзяцей, частаваць буду самымі лепшымі гатункамі са свайго саду. Толькі б раслі яны, дзеці, шчаслівейшымі за мяне».

У дажджлівую восень прынёс ты з Заастравечча дзве маленькія яблынькі і пасадзіў на шматку зямлі, што засталася ў спадчыну ад бацькі. Тайком ад пана выкапаў у лесе некалькі дзічак і праз год упершыню няўмелай рукою прышчапіў іх.

Раслі, кучаравіліся дрэўцы, дагледжаныя тваімі клапатлівымі рукамі. Толькі, як кажуць, дзе тонка, там ірвецца. У калядныя маразы вымерз твой маладзенькі садзік. Увесь, да апошняга дрэўца. О, праява!

У Свяжынскага мо з паўдзсятка яблынь загінула, а тут — усе. Пад карань.

Не адступіўся батрацкі сын. Праз колькі год за хатай з перакошаным акенцам і замшэлай страхою зноў шумелі маладыя пладовыя дрэўцы з густымі прыгожымі кронамі.

— Малайчына, Мікіта! На зіму пад яблыні гной трэба класці. Тады не памерзнуць, — ласкава раілі вяскоўцы.

А ласкавае слова — што дзень ясны.

Толькі не было ў жыцці маленькага, цяжарам пражытых гадоў згорбленага садоўніка сапраўднага яснага дня. Нават тады, калі ён шчодро частаваў вясковых хлапчукоў яблыкамі і грушамі, на душы было цяжка і бязрадасна. На вачах пасівелага Скарагода паўтаралася яго дзяцінства: як і раней ён бачыў такія ж мурзатыя тварыкі дзяцей, такія ж босыя ногі, такое ж рыззё замест вопраткі.

— Эх, дзеткі! — цяжка ўздыхаў садоўнік. — Не збыліся мае мары. Ці дажыву да таго дня, калі ўсе вы будзеце шчаслівымі?

4

Не трэба быць асабліва назіральным, каб заўважыць, як па-рознаму страчаюць людзі зіму. Калі гаварыць шчыра, здаровае, ядранае паветра радуе кожнага. Тым не менш, людзі неяк па-свойму ўспрымаюць усё хараство зімы і ацэньваюць яго абавязкова кожны па-свойму. Фурманшчык, напрыклад, не пашкадуе ні прачулых слоў, ні нават разудалай песні, калі перад ім доўгая санная дарога — як шкло.

З вясковых жыхароў, пэўна, толькі двое асабліва недаверліва адносяцца да зімы, ставяцца да яе некалькі прадузятая. Як толькі павее паўночны вецер, не знойдзеце вы гэтых двух чалавек у цёплай хаце —

садоўніка і пчаляра. Праўда, у пчаляра ўсё-такі спа-
кайней на сэрцы: звёз вулі ў гумно — і на душы па-
цяплела. Нездарма ж, відаць, бытуе ў народзе такая
прымаўка: «Пчаляр заўжды бывае невясёлы, калі
на пасецы зімуюць пчолы».

Іншая справа ў садоўніка. Як ні злаўчайся, не
ахутаеш усё дрэва. А што азначае даць змерзнуць
плодоваму дрэву? З гэтым, бадай, могуць змірыцца
многія, але не садоўнікі. І тым больш не Мікіта Ся-
мёнавіч Скарагод.

У разуменні гэтага старэнькага чалавека — нядаў-
на ён размяняў восьмы дзесятак — кожнае плодовае
дрэўца не абы-што, — жывая істота. Ён нават размаў-
ляе з імі, як з жывымі.

Дажыў Мікіта Сямёнавіч да тых радасных дзён,
аб якіх марыў у дзяцінстве, аб якіх сніў калісьці сны.
Дачакаўся чалавек сапраўднага яснага дня.

Вось ён ідзе шырокім заснежаным полем. Калгас-
ным полем. Некалі на крывасмокаў Свяжынскіх тут
гнулі свае спіны яго продкі — прадзед, дзед, бацька.
Тут, на гэтым полі, даўным-даўно, так даўно, што
нават і не памятае, у колькі год упершыню пакашта-
ваў салёнага поту і ён, батрацкі сын.

Пад белаю коўдрай спіць, адпачывае, набіраецца
сілы родная зямля, каб вясною сваімі грудзьмі ўскар-
міць добры калгасны ўраджай. Зайцы згарцавалі
снежную коўдру, як коні. Мікіта Сямёнавіч усміхаец-
ца. Можа, прыпомнілася колішняя мара ягонай маці,
а можа, проста так, ад той сардэчнай радасці, што
сагравае яго. «Вось круціцца цяпер вакол плота, а ў
сад — забывайце дарогу». Гэта ж дамогся стары са-
доўнік, каб абгарадзілі сад. Не ад людзей, вядома, ад
зайцоў. Ратунку ад іх не было — цэлымі табунамі
сюды хадзілі.

Зайшоў у сад. Тут яго дом, яго радасці і трывогі.
Тут жыве цяпер назаўжды яго здзейсненая мара.

Спыніўся ля маладой яблыні, крануў рукою. Абледзянелыя галіны, як шклянныя, ціха зазвінелі.

«Мацуйся, мілая!»

І гэтак кожны дзень. І зімой, і ўлетку. З першага дня арганізацыі калектыўнай гаспадаркі Мікіта Сямёнавіч — пязменны садоўнік калгаса імя Кірава. Кожнае пладовае дрэва на пяцідзсяці сямі гектарах калгаснага саду ў яго мае сваю гісторыю, свой цікавы лёс.

5

— Вы не ведаеце, Палікарп Рыгоровіч, — пытае стары садоўнік у брыгадзіра садова-агародняй брыгады Мяцельскага, — хто першым назваў восень залатою?

— Не, не ведаю, Сямёнавіч. Пэўна, нейкі паэт.

— Не, браце, не паэт. А калі нават і ён, дык той паэт быў — хто б вы думалі? — садоўнік.

— Чаму паэт і садоўнік? Хіба вы, Сямёнавіч, вершы пішаце?

— Ды не, канешне. Але мне здаецца, што толькі ў садзе можна адчуць усю прыгажосць восені. Бо сэрца гэтай прыгажосці — у садзе.

— Мо вы і сапраўды праўду гаворыце, — згаджаецца нарэшце брыгадзір і разам з садоўнікам любяцца асенняй прыгажосцю саду.

Важкія, залацістыя, нібы налітыя самім сонцам плады згінаюць густыя галіны маладых дрэў. Здаецца, што ўвесь сад у нізкім, зямным паклоне схіліўся перад старым садоўнікам. Калі б дрэвы маглі гаварыць, яны б расказалі, колькі бяссонных начэй правёў тут Мікіта Сямёнавіч разам са сваімі вучнямі і памочнікамі Іванам Данілавічам Курловічам і Уладзімірам Рыгоровічам Пісарыкам ля дымных кастроў золкімі вёснамі, як бясконца рыхлілі глебу на прыствольных участках пладовых дрэў. (Не проста ж

так, зазначым між іншым, прыбыткі калгаса ад садоўніцтва растуць з кожным годам: за апошніяе сямігоддзе яны павялічыліся амаль у дзесяць разоў. І ўсё гэта — толькі пачатак).

Ціха, аб нечым сваім і адным ім зразумелым шумяць дрэвы. Але ж садоўнік не надта любіць цішыню. Часта, вельмі часта сад напаўняецца вясёлымі галасамі дзетвары. Гэта вучні мясцовай дзесяцігодкі прыходзяць вучыцца ў Мікіты Сямёнавіча даглядаць сад. Паглядзелі б вы, як маладзее тады стары Скарагод! Дзеці распытваюць у яго аб тайнах садоўніцтва, аб мінулым, перажытым.

* * *

Пяцігодка!.. Для Мікіты Сямёнавіча гэта, мабыць, самае радаснае, самае шчаслівае слова. «Выканаем пяцігодку за чатыры гады!.. Павялічым плошчу калгаснага саду да 90 гектараў» — так рашылі кіраўцы.

На сходзе, дзе вяскоўцы абмяркоўвалі пяцігадовы план, сакратар калгаснай партарганізацыі Міхаіл Міхайлавіч Кунцэвіч звярнуўся да старога садоўніка:

— На вас, Мікіта Сямёнавіч, самая вялікая надзея і наша вера.

Што можа быць даражэй веры людзей, іх надзей на цябе!

«Збываюцца мае мары, — думаў садоўнік, ідучы са сходу. — Кожны калгасны двор зараз мае фруктовы сад на прысядзібным участку. Ды дзевяноста гектараў калгаснага саду! Наўсцяж вясковых дарог пасадзілі нядаўна больш тысячы пладовых дрэў. Суседзям дапамагалі, гадавальных абзавяліся. На ўсю Ганцаўшчыну цяпер цвітуць сады. А якія сады! Заглядзенне! Хутка ўся наша зямля будзе суцэльным квітнеючым садам».

Так, Мікіта Сямёнавіч, будзе. І вы — з мільёнаў садоўнікаў, што садзяць сады будучыні.